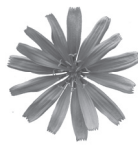

Judith von Halle

De zeven mysteriedrama's van Rudolf Steiner

*over het vijfde drama
over het zesde drama
over het zevende drama*

cichorei

Met dank aan Eva Rose-Marie Froese
voor de ondersteuning bij de publicatie van dit boek

Halle, Judith von

De zeven mysteriedrama's van Rudolf Steiner ; over het vijfde drama – over het zesde drama – over het zevende drama. – Amsterdam: Cichorei

ISBN 978 94 91748 62 2

Vertaling: Kitty Steinbuch

Omslagafbeelding: het 'I'-motief in de plafondschildering van het tweede Goetheanum.

In Thiersch: *Goetheanum, die Deckenmalerei im grossen Saal*, Dornach 2000. Foto Tobias Hitsch, met vriendelijke toestemming.

Layout en zetwerk: Jaap Verheij

De vertaling is gebaseerd op de eerste druk van de Duitse uitgave, verschenen in 2016

Oorspronkelijke titel: *Die sieben Mysteriendramen Rudolf Steiners. Zum fünften Drama; zum sechsten Drama; zum siebenten Drama*

© 2016 Verlag für Anthroposophie, Dornach

Nederlandse rechten: Uitgeverij Cichorei,

Van Beuningenplein 15-2, 1051 VS Amsterdam 2017

www.uitgeverijcichorei.nl

Deze uitgave kwam tot stand met financiële ondersteuning van het

Boekenfonds Judith von Halle, onder fonds 2228

bij de Iona Stichting te Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the publisher.

Inhoud

Voorwoord en dank	7
Inleiding in de reconstructie van de mysteriedrama's	9
Over de inhoud van het vijfde mysteriedrama	45
Over de inhoud van het zesde mysteriedrama, deel I	92
Over de inhoud van het zesde mysteriedrama, deel II	127
Over de inhoud van het zevende mysteriedrama	155
Beschouwing over de mysteriedrama-motieven in de plafondschilderingen van de kleine koepelzaal in het eerste Goetheanum	208
Toneelbeelden van de euritmie-opvoering	243
Lijst en herkomst van de afbeeldingen	249
Aantekeningen	252
Publicaties van Judith von Halle	258
Over de auteur	260

Voorwoord en dank

Dit boek bevat een geredigeerde en hier en daar aangevulde versie van zes voordrachten, die in het kader van een conferentie op 5 en 6 december 2015 in de Schreinerei aan de Blumenweg in Dornach werden gehouden over de door Rudolf Steiner voorziene, maar niet meer opgeschreven drie laatste mysteriedrama's.

Zoals uit dit boek blijkt zijn hier geenszins *nieuwe* drama's *uitgedacht*, maar is een poging ondernomen om de door Rudolf Steiner reeds ontworpen inhoud van het vijfde, zesde en zevende mysteriedrama te reconstrueren door geesteswetenschappelijke arbeid en met een bijzonder hulpmiddel: de koepelschilderingen van de kleine zaal van het eerste Goetheanum. Waarom de schrijfster dat zinvol en noodzakelijk vindt wordt hierna met redenen omschreven.

Het is verstandig om het boek van voor naar achter te lezen, dus de volgorde aan te houden en er niet middenin te springen om vooraf al iets te weten te komen over inhoudelijke resultaten. Net zo min als je er iets aan hebt om het derde drama te lezen voordat je het eerste en het tweede hebt gelezen of op het toneel hebt gezien, zal het je vergaan met deze teksten wanneer je ze niet in de juiste volgorde leest of alleen 'steekproefsgewijs' vluchtig doorneemt.

Ter gelegenheid van de conferentie is voor elk van de drie drama's steeds een karakteristiek beeld euritmisch in scène gezet. Hartelijk dank aan *Thomas Sutter* en zijn *Lichteuritmie-Ensemble* voor de geweldige samenwerking, de vormgeving, de gezamenlijke repetities, de goede suggesties en ideeën en voor de fantastische toneelopstelling en belichting!

Berlijn, Sint Jan 2016

Judith von Halle

Inleiding in de reconstructie van de mysteriedrama's

Eerste voordracht, 5 december 2015

Met deze weekendconferentie zal er, naar ik meen, een bijzondere gebeurtenis plaatsvinden, want blijkbaar is er tot op heden nog nooit een poging ondernomen om de door Rudolf Steiner geplande zeven mysteriedrama's als een geheel te bekijken. Het is waarschijnlijk trouwens bij de meeste mensen niet bekend dat we bij de vier mysteriedrama's slechts met een fragment te maken hebben en dat het in feite om een cyclus van in totaal *zeven* delen zou gaan. Maar een dieper begrip voor de bedoelde inhoud van het totale werk kun je uiteraard alleen dan ontwikkelen wanneer je eerst op z'n minst door geesteswetenschappelijke arbeid de inhoud in hoofdlijnen hebt opengelegd van de weliswaar geplande, maar niet meer opgeschreven *laatste drie drama's*.

Meer dan tweeënhalft jaar is hier in onze ruimte een groep van ongeveer zeventig mensen bezig geweest met deze behoedzame en tegelijk ook onbevreesde onderneming om de drie ontbrekende mysteriedrama's van Rudolf Steiner te reconstrueren. Het resultaat van dit werk en van mijn nog verdergaande geesteswetenschappelijke naspeuringen wil ik u hierbij nu graag presenteren.

Het is heel logisch dat er in het kader van zo'n conferentie niet zo'n detailrijkdom te geven is als die er in de u bekende, door Rudolf Steiner geschreven vier drama's te vinden is. Maar in ieder geval zal de rode draad zichtbaar worden. Het zal dus vooral gaan over de *centrale scènes* die we hier – ook in de euritmie-opvoering morgen – tot leven kunnen brengen. In de loop van deze voordracht zal zich nog een andere reden uitkristalliseren waarom zo'n detailrijkdom er gewoonweg helemaal niet *kan* zijn.

Misschien komt er bij deze of gene onder u de vraag op of het ondernemen van zo'n reconstructie (of 'preconstructie') van de geplande laatste drie mysterie-

drama's eigenlijk wel mogelijk is. Het is zeker goed om met deze vraag kritisch om te gaan, want alleen zo kom je langzamerhand tot antwoorden of op z'n minst tot een genuanceerde beschouwing. In feite heb ik al het bezwaar vernomen dat het 'geheel en al ontoelaatbaar' zou zijn om de mysteriedrama's 'voort te zetten.' Zo'n poging zou gewoonweg 'aanmatigend' zijn.

Is het dat? Zeker, het zou aanmatigend zijn wanneer je zou menen het echte dichterlijke werk van Rudolf Steiner te kunnen voltooien. Men schrijft ook niet eenvoudig de *Heinrich von Ofterdingen* verder af. Maar ik spreek hier over een andere manier van reconstructie, de geplande voortzetting van de drama's. Het is ook niet de bedoeling om drie volledig uitgewerkte drama's in versvorm in de stijl van Rudolf Steiner te creëren. De bedoeling is heel anders. Ik wil proberen om dat kort te omschrijven:

Kunstzinnige fragmenten hebben toch altijd twee kanten. De ene kant is de tragische – dat het werk namelijk niet kon worden voltooid. Anderzijds bergt een fragment uiteraard een onmetelijk potentieel voor de creativiteit, voor de activiteit van elk mensen-ik afzonderlijk, omdat degene die zich innerlijk met de inhoud van het fragment verbindt, heel vanzelfsprekend de vraag zal stellen waarop het dan uiteindelijk 'uitgelopen' zou zijn. En juist met betrekking tot de mysteriedrama's van Rudolf Steiner is deze vraag meer dan terecht. Want hier hebben we niet te maken met een gewoon toneelstuk, maar met een *mysteriespel*. Dit is niet gericht op een publiek dat naar een kortstondig amusement zoekt, maar het richt zich tot de *leerlingen van de initiatie*, voor wie de vraag hoe de dingen en hijzelf verder kunnen ontwikkelen, een natuurlijke behoefte en tegelijk een in zekere zin hoogste gebod is. De initiatieleerling stelt zich op in een actieve verhouding tot zijn inwijdingsweg. En de inwijdingsweg zoals de antroposofische opvatting die vertegenwoordigt, wordt in de mysteriedrama's van Rudolf Steiner aangegeven.

Rudolf Steiner heeft op verschillende manieren de antroposofische rozenkruiser inwijdingsweg gepresenteerd en ook de tussenstappen die de menselijke ziel daarbij doormaakt. Meestal denkt men allereerst aan de weg die je *in gedachten kunt begrijpen*, ook als denker kunt uitvoeren. Dit is bijvoorbeeld in *schriftelijke* vorm gegeven in het boek *De weg tot inzicht in hogere werelden*.

Maar er zijn zeker nog ten minste twee andere vormen waarin Rudolf Steiner ons de ontwikkeling van de inwijdeling op de antroposofische scholingsweg en de tussenstappen aanschouwelijk en begrijpelijk wilde maken.

Zo was er ook een *beeldend-aanschouwelijke* vorm van de inwijdingsweg en wel in de vormgeving van het *eerste Goetheanum*. Met de middelen van de *beeldhouw- en schilderkunst* werd in die tijd een gebouw geschapen dat zelf uitdrukking was van alle processen die in de ziel van de mens plaatsvinden, wanneer hij de inwijdingsweg gaat. Met de bouw van het eerste Goetheanum was zogezegd een direct ‘begaanbare’ scholingsweg gegeven die men door het waarnemen van het architectonische geheel en de kunstzinnig uitgewerkte details kon doorlopen en doorleven. (Meer daarover is te vinden in mijn boek *De ontmoeting met Christus in de huidige tijd en de geest van het Goetheanum*.)

En ten slotte is er nog een derde versie van de scholingsweg en wel in het kunstzinnig-*dramaturgische* en dat zijn de mysteriedrama’s. Deze drama’s verzinnebeelden op dramaturgische manier de reële lotsgebeurtenissen van een antroposofische gemeenschap op de scholingsweg. Maar waar is dan deze karmische gemeenschap van antroposofen? Is dat een literaire fictie? Nee. Er bestaat werkelijk een karmische gemeenschap van antroposofen en wel precies *een* – en dat zijn *wij*!

Iedereen die werkelijk antroposoof is, bevindt zich immers op de scholingsweg en juist daardoor staat hij nu in een lotsgemeenschap met al diegenen die ook op die weg zijn. De zielen die de antroposofische scholingsweg gaan, zijn volgens Rudolf Steiner zelfs al sinds lang vervlogen tijden met elkaar verbonden in het nastreven van hun verheven doel: de veredeling van het individu ten behoeve van het welzijn van de totaliteit. Hij noemde deze zielen – dat wil dus zeggen *ons* – de ‘Michaëlleerlingen’. Daarom kun je zeggen dat wij de karmische gemeenschap die in de mysteriedrama’s wordt uitgebeeld, in zekere zin zelf belichamen. (Daarmee is uiteraard niet bedoeld dat de protagonisten in de drama’s toe te schrijven zijn aan reëel in het leven staande persoonlijkheden. Dat zou snel leiden tot fatale conclusies en generaliserende clichés. Het zou ook nooit recht doen aan de individuele rijkdom van de betreffende zielen. Met uitzondering van Benedictus die je wel terecht met de gestalte en de functie van Rudolf Steiner als hiërofant in verbinding mag brengen, zijn immers in

de drama's met de verschillende karakters hoofdzakelijk bepaalde prototypische zieleneigenschappen vertegenwoordigd, die zich wat meer of wat minder uitgesproken in *ieder* ik weerspiegelen. Op symbolische manier worden bepaalde lotsverwikkelingen en allerlei andere uitdagingen op de scholingsweg naar voren gebracht die zich bij dergelijke zielenvariabiliteiten, maar ook door bepaalde beslissingen die getroffen werden, voor de enkeling en de gemeenschap zouden kunnen voordoen.)

We hebben dus de scholingsweg in een drievoudige vormgeving gekregen: ten eerste in een vorm die met prioriteit het hogere *denken* aanspreekt – de lectuur over de innerlijke oefeningen; ten tweede in een vorm die eerder het hogere *voelen* aanspreekt – het tot diep in de zielengronden aangrijpende beleven van een bouwwerk dat de mens omringt met prachtige vormen en kleuren; en ten derde in een vorm die het *willen* aanspreekt – namelijk het praktische doen waarin zich het leven van alledag in de karmische gemeenschap direct uitdrukt. – In deze zin denk ik dat wij de mysteriedrama's als genoemde karmische gemeenschap van inwijdingsleerlingen door ons dagelijkse leven zonder meer voortzetten – of wij ons daarvan bewust zijn of niet. Wij vullen ze aan. Misschien niet op een poëtische manier, maar bepaald wel door elk van onze beslissingen, door elk van onze daden als inwijdingsleerling. Zo voltrekt zich het verdere verloop van de mysteriedrama's niet op het toneel, maar op het 'toneel van het leven'.

Natuurlijk is het een verschil of wij ons van dit feit bewust zijn of niet. Rudolf Steiner had uiteindelijk de intentie om in de mysteriedrama's de weergave van de scholingsweg van de afzonderlijke leden van de gemeenschap een gelukkige, beter gezegd geslaagde afloop te verlenen. De scholingsweg moet immers tot een *doel* leiden. Dit te bereiken wil iedere inwijdingsleerling. Hoe bewuster wij ons dus worden van onze gedachten, gevoelens en daden, des te meer benaderen wij dit doel en daarmee ook de door Rudolf Steiner beoogde afloop van de mysteriedrama's. Daarbij zijn omwegen onvermijdelijk, maar die zijn meestal bevorderlijk voor de verdere ontwikkeling van hogere inzichten. En daarover gaan uiteindelijk al de eerste vier drama's. Terwijl wij dus ons best doen om ons denken, voelen en onze daden op een esthetisch-morele manier in de juiste

richting te brengen, werken wij positief in op het verloop van ons eigen mysteriedrama (op het ‘toneel’ van alledag). Wij alleen zijn het die uiteindelijk de afloop van ons levensdrama bepalen. Maar om aan de bedoelde goede afloop van de mysteriedrama’s van Rudolf Steiner zoveel mogelijk te beantwoorden, moeten we eerst uitvinden hoe die afloop eruit ziet, dat wil zeggen van welke aard de laatste drie drama’s zouden zijn geweest.

Daarom kun je ook andersom zeggen: wanneer wij de geplande afloop van de mysteriedrama’s kennen, dan zullen we in staat zijn om daar ooit in de realiteit aan te voldoen. De mysteriedrama’s kunnen dus op onze persoonlijke scholingsweg een immense hulp zijn, ook in de omgang met onze medebroeders en medezusters, want in de drama’s worden ons ook de gevaren die wij op onze weg naar het doel kunnen tegenkomen, aanschouwelijk voor ogen gesteld. Als we dus de inhoud kennen van de geplande drie drama’s zouden we niet per se iedere fout zelf moeten maken, niet in iedere val trappen waarin de protagonisten van de drama’s al onderuit zijn gegaan. Maar we zouden het ideaalbeeld van de succesvolle inwijdingsleerling in de drama’s kunnen volgen, dus een voorbeeld daaraan nemen en zo ook sneller vooruitgaan met betrekking tot allerlei inzichten en onze innerlijke ontwikkeling. De mogelijkheden die zich voordoen als we de inhoud kennen van het vijfde, zesde en zevende drama, zijn veelsoortig! Wie zichzelf van buitenaf kan bekijken – wanneer hij met name de acteurs van de drama’s bestudeert en hun verdere ontwikkeling nagaat in de wetenschap ‘verwant’ met hen te zijn –, zal tot een steeds objectievere, waarachtige zelfkennis komen. Je krijgt een echt betrouwbaar correctief voor je eigen gedrag.

Ik ben dus van mening dat wij deze grandioze gelegenheid van een helpende hand op onze scholingsweg niet onbenut voorbij mogen laten gaan. Niet voor niets heeft Rudolf Steiner zoveel moeite gedaan om de antroposofische scholingsweg aanschouwelijk voor te stellen, zodat wij de weg die wij gekozen hebben *zelfstandig* ten einde kunnen brengen en hem beslist niet afbreken (alleen omdat de mysteriedrama’s onvoltooid bleven). Zo is het voor de inwijdingsleerling, in zijn vanzelfsprekende eigenschap als voortdurend actief bezig ik-mens, niet alleen toegestaan om de geplande, maar niet opgeschreven mysteriedrama’s onderzoekend te ontsluiten, maar het is voor hem een

dringende aangelegenheid. In deze zin houd ik het geesteswetenschappelijk onderzoek van de door Rudolf Steiner bedoelde inhouden van het vijfde, zesde en zevende mysteriedrama niet alleen voor legitiem, maar – gezien de verantwoordelijkheid van de inwijdingsleerling tegenover de geestelijke wereld – juist voor *noodzakelijk*.

Zo zijn de mysteriedrama's niet iets dat ons na hun opvoering zonder consequenties naar huis en naar onze dagelijkse gewoonten laat gaan, zoals dat het geval is na een gewoon toneelstuk of een bioscoopfilm. Wij beleven daarin onze eigen levensrealiteit gesymboliseerd en kunnen helemaal niet anders dan daaruit consequenties trekken voor het dagelijkse bestaan.

Nu is ook al de vraag gesteld waarom er dan eigenlijk meer dan vier drama's zouden moeten zijn. Of, gesteld dat men het wel eens is met het feit dat er oorspronkelijk meer dan vier bedoeld waren, waarom dan uitgerekend zeven? Waarom niet vijf of acht of zelfs twaalf? Het antwoord daarop is – in ieder geval voor iemand die met de antroposofie vertrouwd is – volgens mij snel te vinden en plausibel. Kijken we alleen maar eens naar de opbouw van de vier drama's:

Het *eerste drama* draagt als titel *De poort van de inwijding*. Het woord 'poort' karakteriseert al het standpunt dat ons voor iets nieuws plaatst. Wij komen uit een wereld die nu achter ons ligt en staan voor een poort – klaar om die open te stoten en de nieuwe, de andere wereld daarachter te betreden. De 'poort', waarbij je op dat moment staat waarop je die opendoet, stelt zelf een soort tussenrijk voor. In het eerste drama bevindt de mens zich *tussen* de fysieke wereld, het aardrijk waar hij juist vandaan komt, en de geestelijke wereld achter de poort. Dit tussenrijk kunnen we betitelen als het *rijk van de elementen*. Zolang de mens de poort nog niet echt gepasseerd is, staat hij nog met één been in de fysieke wereld, de wereld waarin hij helemaal aardemens is. Alleen zijn blik, zijn opmerkzaamheid gaan al in een andere richting. De blik die hij, staande aan de poort van de inwijding kan doen, openbaart hem dat de fysieke wereld waarin hij leeft, van geest doordrongen is. Hij begint met zijn eerste voorzichtige waarnemingen in het *rijk van de elementen*. Dat doen ook de protagonisten in het eerste mysteriedrama.

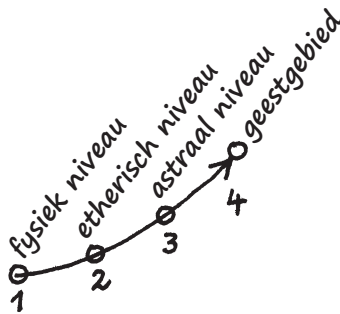
Nadat zij deze sfeer achter zich hebben gelaten, betreden de protagonisten

in het *tweede* mysteriedrama met hun bewustzijn echt de geestelijke wereld. Zij krijgen allereerst inzichten die horen bij het belevende waarnemen van het onderste, in zekere zin ‘dichtste’ niveau van de geestwereld. Zij betreden de *etherische* wereld, de sfeer van het ether- of *levenslichaam*. Daarom luidt de ondertitel van het tweede drama *Een levensbeeld*. De hoofdtitel daarentegen is *De beproeving van de ziel*. Op het niveau van het levenslichaam maakt de mens een beproeving door die voor hem weer tot een soort poort wordt waardoor hij – als hij de proef doorstaat –, een nog hoger niveau van bewustzijn bereikt.

Dit niveau wordt gevormd door de *astrale* wereld. Hij krijgt inzichten in de sfeer waarin zijn *ziel* leeft. En zo is het ook niet verwonderlijk dat het *derde drama* als ondertitel heeft *Zielenprocessen in toneelbeelden*. De hoofdtitel van het derde drama geeft ons een verwijzing dat er nog een verdere trap van inwijding te bereiken is waarvoor echter weer een soort poort staat die door een strenge, maar tegelijk ook het welzijn van de mens dienend geestelijk wezen wordt bewaakt: *De wachter aan de drempel*. Aan hem moet de mens voorbijgaan wanneer hij de hoogste sfeer wil betreden.

In deze hoogste sfeer, het geestgebied (of Devachan), gaan de protagonisten binnen in het *vierde mysteriedrama* waarvan de ondertitel dan ook luidt: *Ontwikkelingen op het gebied van ziel en geest in toneelbeelden*. Opgestegen vanuit het astrale niveau vindt het ontwaken van de ziel tot het volledige bewustzijn plaats en daarom heet het vierde drama dan ook *Het ontwaken der zielen*.

U ziet dus dat er een bewustzijns-hiërarchie wordt doorlopen wanneer we van het eerste naar het vierde drama gaan. (Zie afbeelding 1.)

Afbeelding 1

Maar nu zou u zich kunnen afvragen of het u bij de opvoeringen van de mysteriedrama's na de laatste woorden van het vierde drama niet ook zo is vergaan, dat u bij het vallen van het doek eigenlijk helemaal geen behoefte had om te applaudisseren of zelfs, zoals sommige toeschouwers plegen te doen – het is de toneelspelers uiteraard van harte gegund – op te springen van je stoel en in euforisch stormachtig applaus los te breken; dat u eerder zou willen blijven zitten met het gevoel dat het toch nog verder zou moeten gaan omdat u met de afloop van het vierde drama in zekere zin voor een niets bent blijven staan? – Weliswaar zijn de protagonisten in het vierde drama op het hoogste niveau van de inwijding aangekomen, maar hoe ziet de situatie voor hen eruit aan het eind van het vierde drama? Strader is dood, Benedictus heeft problemen om Ahriman te herkennen en Hilarius faalt in zijn poging om de vrienden in een gezamenlijke onderneming bijeen te brengen. Hier staan we echt op een punt waar we merken: nee, dit is niet het geheel, het is een *fragment*, een onvoltooid werk, een *onvoltooide inwijdingsweg*!

Je wordt er gewoonweg toe opgeroepen om erover te denken waarom het vierde drama niet het einde van de cyclus van het mysteriespel kan zijn! En wij merken nu ook snel het waarom aan de hand van onze schets. We zien namelijk dat er iets beslissends ontbreekt: de *terugweg* vanuit het geestgebied in de fysiek-zintuiglijke wereld ontbreekt.

Volgens mij komt het niet zelden voor dat mensen onder de scholingsweg hoofdzakelijk verstaan het geleidelijk ontwaken van het bewustzijn in de hogere sferen van het geestgebied. Maar dat is in feite maar *een deel* van de scholingsweg, namelijk de helft. Van een bepaald standpunt bekeken kun je zelfs zeggen dat het tweede deel nog belangrijker is dan het eerste. Die te volbrengen is meestal ook nog moeilijker. Het is hier niet het tijdstip om daarover te spreken waarom dit in detail zo is. Wellicht is het voldoende om te beseffen waarom men als echte antroposoof zoveel betekenis en waardering aan Rudolf Steiner toekent: er waren vóór Rudolf Steiner enkele hoge ingewijden, maar pas hij was in de gelegenheid zijn geestelijke waarnemingen de bijbehorende begrippen te verlenen en ze juist daardoor om te vormen tot objectieve inzichten die ook aan andere mensen over te dragen zijn. Dat is niet zomaar een natuurlijke gave. Het is het resultaat van een eigentijdse inwijding die tot op